

О. М. Казимір, І. А. Готун

БУЛАВКА ІЗ СОФІЇВСЬКОЇ БОРЩАГІВКИ

Відкрите у 1956 р. поселення давньоруської та монгольсько-литовської доби в Софіївській Борщагівці у передмісті Києва, яке у 1990-х рр. кілька сезонів вивчали під керівництвом О. П. Моця, а з 2008 р. досліджує Північна експедиція Інституту археології НАНУ, стало одним із найбільших середньовічних селищ Східної Європи за розмірами розкопаної площі. Попри майже повністю знищені культурні нашарування пам'ятки, роботами на пункті зафіксовано високий рівень матеріальної та певних елементів духовної культури населення, а до колекції включено низку речей нечисленних або взагалі одиничних на землях півдня Русі. У публікації проаналізовано одну із таких знахідок — виготовлену із кольорового металу булавку з орнітоморфним навершям. Акцентовується також на проблемі існування кількох аналогіч прикрасі, виявлених поза рамками офіційних наукових досліджень.

Ключові слова: булавка з орнітоморфним навершям, Софіївська Борщагівка, середньовічна металопластика, селище, костюм, культурні зв'язки, Київська Русь.

Попри відкриття правобережної частини багатопалатного селища на р. Нивка (Борщагівка) ще при будівництві Кільцевої дороги у 1956 р. (Кучера и др. 1984, с. 48; Павленко 2007, с. 313) з доповненням інформації про існування правобережних ділянок пункту у 1983 р. (Серов 1983, с. 19), детальне вивчення пам'ятки очолюваною О. П. Моцею Дніпровською давньоруською експедицією Інституту археології було розпочате у 1992—1993 рр. (Моця, Козюба, Шевцова 1993; Готун, Петраускас, Шевцова 1997; Готун 2008); О. П. Моця, вже як науковий консультант, продовжує брати участь у роботах на поселенні до наших днів. Із першого ж сезону розкопок пункт привернув увагу низкою цікавих даних (Готун, Моця 1993; Моця 1996), нові розкопки на ньому

були здійснені у 1995 та 1997 рр. (Моця та ін. 1998; Осадчий, Філюк 1999). Останнім часом, після масштабних робіт на селищі у 2008—2017 рр. окремого загону Північної експедиції Інституту, описаних у повідомленнях до присвячених результатам відповідного сезону щорічників і у низці окремих статей (Готун 2015; Готун, Казимір, Шахрай 2015b; Готун, Горбаненко, Сергеева 2016; Готун, Сергеева, Гунь 2017 та ін.), обсяги відкритої на пункті площі перевершили відповідні показники таких відомих осередків, як Автуничі, Ліскове, Григорівка тощо.

Опрацювання результатів вказаних розкопок дозволяє констатувати, що означене селище репрезентує пункт з доволі високим рівнем розвитку матеріальної та простежених за матеріальними рештками певних елементів духовної культури жителів, причому прояви названого рівня зафіксовані і в загальному добробуті населення, і в наявності у майже повністю знищених вибиранням ґрунту культурних шарах поселення речей, нечисленних чи взагалі одиничних на півдні Русі. Прикладами останніх слугують піхвоподібна підвіска з гостроконечником (Готун, Казимір, Шахрай 2015a), незначних розмірів вишуканої роботи кільцеподібна застібка з пастовими вставками (Казимір та ін. 2013, с. 200, 202, рис. 2: 4, 5), стеатитовий хрестик паломника, який відвідав пов'язані із земним життям Спасителя священні місця в Палестині (Готун, Казимір 2019b, с. 157, рис. 8: 1), увінчана орнітоморфним навершям шпилька для одягу (Казимір та ін. 2018, с. 87, 88, рис. 1) тощо, що в сукупності з матеріалами сусідніх пам'яток навіть дозволило поставити питання про поняття простору у свідомості сільського люду (Готун, Казимір 2019a), світосприйняття якого традиційно вва-

Рис. 1. Булавка з орнітоморфним навершям із розкопок у Софіївській Борщагівці

жалось обмеженим дном шляху (Рыбаков 1984, с. 317). Останній із перерахованих речей і присвячена пропонується публікація¹.

Предмет із кольорового металу загальною довжиною близько 10 см репрезентує булавку з максимальною товщиною стрижня близько 5 мм, у верхній частині оздоблену трьома рельєфними потовщеннями. Річ завершують три підокруглі пелюстки з отворами, вгорі поміщено об'ємну фігурку качки зі спрямованою назад головою. В отвори вставлені незамкнені кільця із дроту: у верхній — масивне, що мало слугувати тримачем ланцюжка, в бічні — меншого діаметру і значно тонші, вочевидь призначені для кріплення привісок. На ймовірне відливання виробу у двобічній формі вказують помітні на згаданих потовщеннях залишки технологічних швів (рис. 1). Знахідка походила із вцілілих на південно-західній периферії селища решток культурних на шарувань (Казимір та ін. 2018, с. 87, 88, рис. 1).

За спостереженнями дослідників, булавки слугували застілками верхнього одягу, притримуючи краї хустки, плаща, довгої жіночої безрукавки, їх розташовували в області грудей або плеча, іноді на потилиці, де кріпили ланцюжки до жіночої головної пов'язки чи головного покривала (Седова 1981, с. 73; 1997, с. 70). Загальний вигляд цих скріплених ланцюжком парних предметів, часто з додатковими привісками, неодноразово наводився в літературі (Седов 1987, с. 256, 257, табл. VIII: 9, IX: 6 та ін.). Схожа за

суттю і задумом на софіївсько-борщагівську знахідку прикраса виявлена К. К. Косцюшко-Валюжиничем при розкопках Херсонеса і зберігається у Національному заповіднику «Херсонес Таврійський» (рис. 2)². З'єднані ланцюжком виробу шестисантиметрової довжини з голівками у вигляді пташок з отворами для підвісок та ланцюжків у крилах і хвостах продатовані XI—XIII ст. і віднесені до давньоруських (Колесникова 2006, с. 133, 147, рис. 1: 26; Яшаева и др. 2011, с. 193, 486). Щоправда, автори публікації знахідки наводять надто віддалені аналогії речі, та про це йтиметься нижче. Дослідники акцентували на фіксації при розкопках Херсонеса значної кількості предметів, пов'язаних з Південною Прибалтикою, Приильменням, Волго-Окським басейном, Прикам'ям, Верхнім Поволжжям та іншими районами Північно-Східної Європи і пояснювали простежене явище відображенням зв'язків з постачальниками хутра (Колесникова 2006, с. 137, 138). Виявлення описаного виробу разом з іншими предметами з Північно-Східної Європи отримало високу оцінку в середовищі дослідників як показник впливу фінно-угорських народів на культуру середньовічного Херсона та індикатор тісних міжетнічних контактів задовго до переселення у результаті монголо-татарського нашествия руського населення на Кримський півострів (Жилина 2006, с. 151).

Спеціалісти акцентували, що булавки вважаються характерною деталлю костюма балтів (Tautavičius 1996, р. 226—231), що була сприйнята і західнофінськими племенами. Особливе поширення цим речам властиве у естів, лівів, воді та корели. Слов'яни ними майже не користувались і тому у межах розселення останніх подібні знахідки трапляються вкрай рідко, переважно у суміжних з фінно-уграми та балтами районах. У Новгороді вони репрезентовані імпортом з Прибалтики XI—XII ст., хоч наприкінці XII ст. нов-

1. Автори вдячні співробітникам і волонтерам експедиції М. Гунь, В. Качуренку, Д. Ковкуну, М. Осипенку та ін. за допомогу, надану при підготовці публікації.

2. На цьому та двох наступних рисунках масштаб не зазначений з огляду на його відсутність у джерелах запозичення ілюстрацій.

Рис. 2. Виявлені в Херсонесі булавки з орнітоморфним навершям за Т. Ю. Яшаєвою та ін. (фото) і Л. Г. Колесніковою (прорисовка)

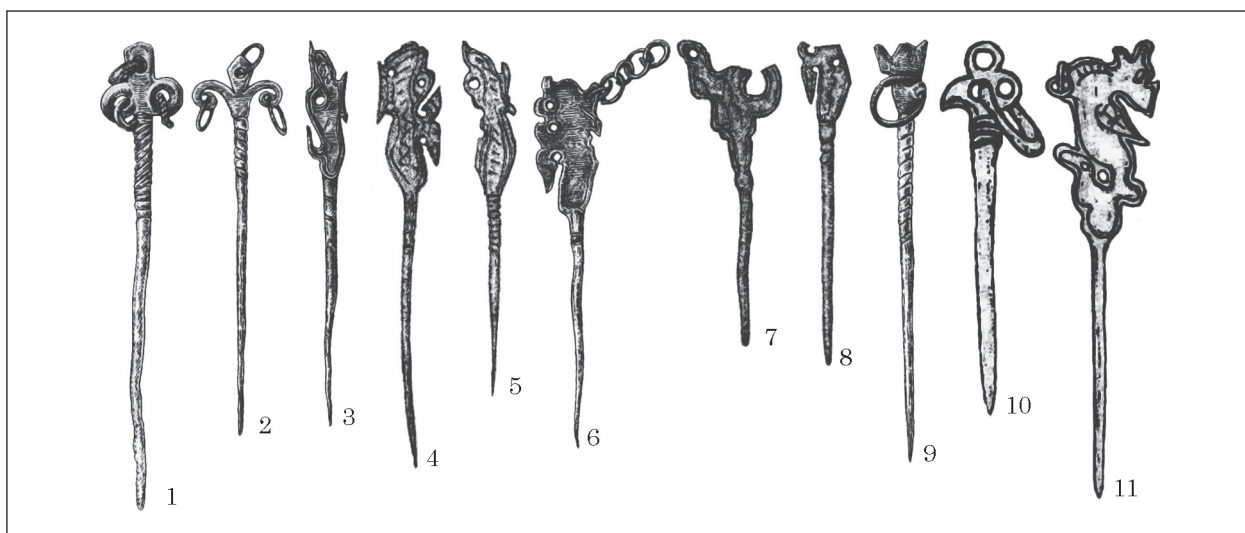

Рис. 3. Булавки: 1, 2 — з голівками у вигляді трьох лопатей; 3—9 — у вигляді півнячих гребінців (за М. В. Седовою); 10 — із зооморфними навершями із вставленим кільцем; 11 — з навершям у вигляді дракона (за Л. В. Покровською)

городські майстри почали виготовляти наслідування прибалтійським зразкам, вочевидь для вихідців із означеного регіону. Названі речі побутували в кінці XII ст. — на початку XIII ст. На зміну традиційним виробам з двоспиральною чи кільцевою рухомою голівками приходять предмети з голівками із трьох лопатей (рис. 3: 1, 2) та у вигляді півнячого гребеня (рис. 3: 3—9), які проіснували з кінця XII до початку XIV ст. і, як вважають, призначались для скріплення частин головного убору, можливо, головної хустки або покривала. Крім Новгороду окремі екземпляри таких булавок знайдені ще у кількох пунктах міського та феодально-садибного типу, що дозволило наполягати на належності костюма з такими виробами у складі до елементів міської культури (Седова 1997, с. 70, 71, 301, табл. 55).

Фахівцями простежено, що спочатку новгородські майстри займалися копіюванням довізних

булавок з двоспиральними голівками і виникнення подібних речей з голівками у вигляді трьох лопатей, які вважають новгородськими міськими прикрасами, відображало подальший розвиток форми названих предметів. Як зазначалось, розміри речей становлять 6,5—10,0 см, і серед них виділяють два варіанти. У одному бічні лопаті спіральні, а середня — трикутна, всі вони облаштовані отворами для кілець, відлиті за восковою моделлю та знаходять аналогію у Старій Ладозі. В іншому — всі лопаті кільцеподібні зі вставленими кільцями; виготовляли такі в роз'ємній кам'яній формі. Сировиною для обох варіантів слугували олов'янисті або олов'янисто-свинцеві бронзи, а також олов'янисто-свинцевий сплав (Седова 1981, с. 75, 76, рис. 26: 2, 8).

Як відзначалось у літературі, подальший розвиток цих виробів маркують булавки з голівками у формі півнячих гребінців. Їхні розміри —

9—10 см, голівки позолочені, простих обрисів, з отвором для кільця, або більш складної форми, з 3—4 отворами і з гравійованим орнаментом. Відливалися вони за восковою моделлю, із оловянисто-свинцевої бронзи або чистої міді (Седова 1981, с. 76, 77, рис. 26: 3—7, 11, 12).

Вироби, оскільки фінно-угри протягом всього середньовіччя зберігали особливості костюма, склали своєрідність новгородського міського убору: у нашаруваннях міста речей з трилопатовими голівками зібрано 15 (за іншими даними — близько 30), зі стилізованими, що нагадують півнячий гребінь — 19 (Покровская 1995; 2003, с. 304, 309).

Варто зауважити, що виділялись також т. зв. булавки з зооморфними навершнями із вставленим кільцем (рис. 3: 10), яких на момент публікації відповідної праці було відомо три екземпляри у Новгороді (один — середини XII ст., два — середини XIII ст.) і ще один — у Східному Прионежжі. Дослідниками акцентовано на наявності означених виробів лише у цих пунктах та висловлено припущення, що вони — варіант речей з кільцем у кулястій голівці чи булавок з кільцеподібними рухомими голівками. Водночас зверталась увага на срібну булавку із зображенням дракона (рис. 3: 11), обособлену серед масиву описаних виробів (Покровская 1998, с. 176, 177, 179, рис. 1: е, 3: а).

Наведені міркування потребують деяких коментарів. Насправді такі вироби були поширені на значно більшій відносно згаданій вище території, стосовно чого показова річ з розкопок давньоруського городища біля с. Листвин на Рівненщині (Чайка 1993, с. 132, 174, рис. 32: 5), і, наскільки відомо, наведеним прикладом перелік подібних знахідок не обмежений. Крім того, як і у випадку з булавками з кільцеподібними рухомими голівками, цей вид прикрас має своєрідного «двійника», виготовленого, зазвичай, з чорного металу, що може ілюструвати знахідка зі Старокиївської гори¹. (Мовчан та ін. 2001—2002, с. 20, 48, 85, рис. 21: 2; 28). Ці уточнення дуже побіжні, як і наступне стосовно срібної булавки з пласким драконом у верхній частині. Погоджуючись з таким трактуванням зображення, варто звернути увагу на схожість знахідки з предметами, увінчаними голівками у вигляді півнячих гребенів і підтримати використаний у літературі термін щодо таких прикрас «стилізовані голівки», де художні особливості виробу можна описати в рамках чіткого формулювання щодо їх належності до певного типу. Серйозніше зауваження стосується терміну «булавки із зооморфними навершнями», застосованого до стрижнів зі своєрідним «дзвобом» у верхній частині. І викликає його наявність знахідок, які можуть претендувати на цю назву більш обгрунтовано.

1. Маючи нагоду, автори вважають своїм приємним обов'язком висловити вдячність А. О. Козловському та В. О. Крижановському за надані консультації щодо знахідок їхньої експедиції.

Слід гадати, іншим етапом чи іншим напрямком розвитку булавок з голівкою, яка утримувала одне чи декілька кілець для ланцюжків та привісок стало виготовлення речей, увінчаних фігуркою тварини. У речі з Софіївської Борщагівки, як вказано, її репрезентує зображення схожого на качку птаха, але аналіз фахової літератури дозволяє констатувати, що подібні фігурки могли уособлювати й інші види.

Зокрема, у колекції старожитностей О. М. Поля наявна «невелика бронзова булавка фінсько-мерянського типу» (рис. 4: 1). Її верхня частина прикрашена рядом поперечних рубчиків, а замість голівки — досить грубо виконана фігурка півня з розпущеним хвостом, внизу біля тулуба оснащена трьома маленькими вушками із вставленими неспаяними тонкими дротяними кільцями, одне із яких зламане (Мельник 1893, с. 96, табл. X: 277). Суттєво, що фігурку півника несла й аналогічна річ, випадково знайдена в с. Хотянівка поблизу Вишгорода в ході господарських робіт, що вже доводилось відзначати (Казимір та ін. 2018, с. 88).

Цьому ж стилю металообробки, схоже, належить наступна пам'ятка середньовічної металопластики. Експонований на виставці до X Археологічного з'їзду у Ризі предмет із Айзкраукле на Даугаві, що зберігався в Музеї Товариства історії і старожитностей трьох Остзейських губерній у Ризі (Katalog 1896, Taf. 18: 30) репрезентує оздоблену фігуркою тварини вухочистку з кільцями у отворах під навершям (рис. 4: 2). При відчутній різниці у передачі фігурок птахів у попередніх випадках і ссавця у наведеному, манера їх виконання у всіх випадках вбачається дуже близькою. Однотипною попередній можна вважати і річ, опубліковану в числі лівонських старожитностей із вказаного пункту (Aspélin 1884, с. 379, № 2078). У цьому випадку вухочистка з одним кільцем із ланцюжком, що свідчить про її використання як привіски, увінчана фігуркою коня (рис. 4: 3). Схожі на попередні вироби з поселення на Менці у Верхньому Подніпров'ї (Штыхов, 1978, с. 70, 71, рис. 28: 10) та зі зламаною робочою частиною з Новогрудка (Гуревич 1981, с. 107, 115, рис. 84: 7; Звяруга, Крайцевіч 1993, с. 452) теж мають отвір для кільця, але оздоблені фігуркою собаки (рис. 4: 4, 5). Деяко відрізняється від попередніх предмет із Полоцька (Штыхов, Климів, Дук 2012, с. 460, 508, рис. 93: 1, фото 4). Собака з його навершя виконаний в іншій стильовій манері, а виріб не має кільця для підвішування, хоча для цього могли використати незаповнений металом простір всередині скрученого в кільце хвоста фігурки або між власне зняряддям та ногами і животом навершя (рис. 4: 6).

Стилістично близькою до предметів описаної групи здається ще одна виявлена при розкопках Херсонеса знахідка (рис. 4: 7). Предмет охарактеризований як призначена для скріплювання верхнього одягу з товстої тканини або хутра

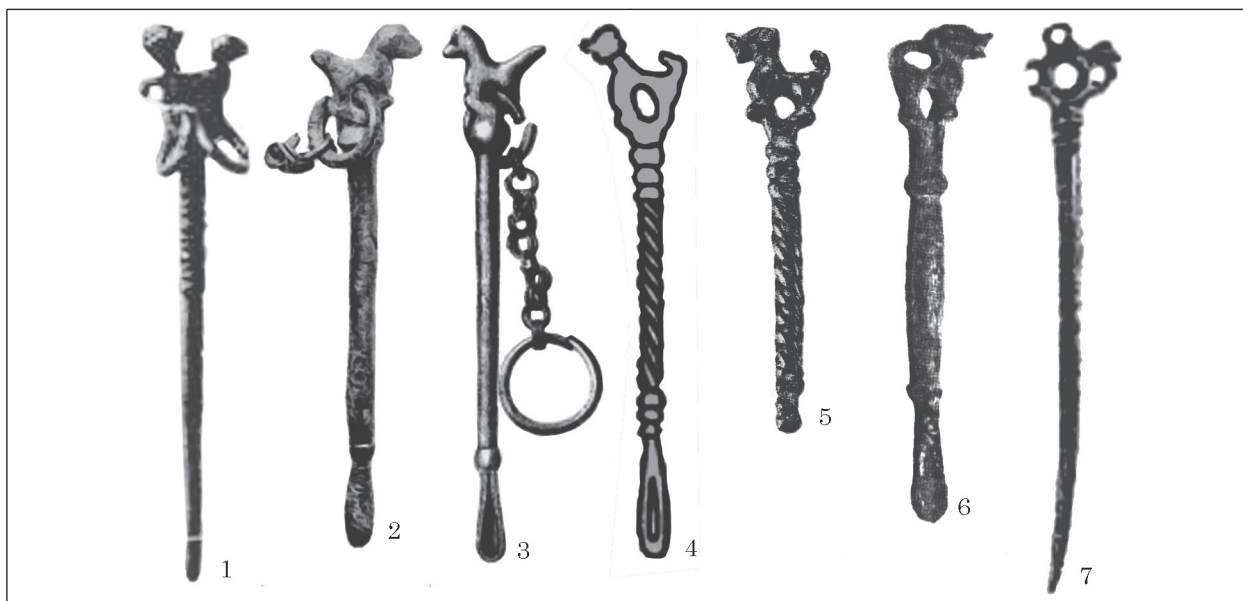

Рис. 4. Пам'ятки металопластики з орнітоморфними та зооморфними навершнями: 1 — з колекції О. М. Поля за К. М. Мельник; 2 — з Музею Товариства історії і старожитностей трьох Остзейських губерній у Ризі за Каталогом виставки до X Археологічного з'їзду; 3 — з Айзкраукле за Дж. Р. Аспеліном; 4 — з поселення на Менці за Г. В. Штиховим; 5 — з Новогрудка за Я. Г. Зверуго і О. К. Кравцевичем; 6 — з Полоцька за Г. В. Штиховим, М. В. Климовим і Д. В. Дуком; 7 — стилістично близька до них булавка з Херсонеса за Л. Г. Колесніковою

прикрашена кінською головою чотиригранна в перерізі масивна бронзова булавка, що має аналогії серед поширених на території Прикам'я квадратного перерізу бронзових булавок та вухочисток X—XIV ст. з двома кінськими головами (Колесникова 2006, с. 136, 148, рис. 2: 19а, б), хоч візуально цей виріб доволі відчутно схожий на булавки, увінчані зооморфними фігурками.

Зображення тварин, як відзначали вчені, виступають своєрідними акумуляторами матеріальної й духовної культури середньовічних племен, які найбільш повно окреслили специфіку їхніх культурних особливостей (Рябинин, 1981, с. 6). Фахівцями підкреслено, що одним із самих відомих мотивів у давньоруському прикладному мистецтві виступають птахи, що також властиве і мистецтву Візантії та Близького Сходу (Лавыш 2010, с. 171). Зображення птахів, де у багатьох випадках фігурують водоплавні, і найчастіше — качка, у різному стильовому виконанні притаманні багатьом культурам і на обширній території. Яскравим прикладом слугують виявлені при розкопках тілопального поховання XI ст. Li(nkuhnen) 8 на західнобалтському могильнику Linkuhnen / Ржевское у межах сучасної Калінінградської обл. булавки з навершнями у вигляді фігурок качок (Кулаков 2017, с. 173, рис. 3), булавки з фігурками пташок з Новогрудка (Гуревич 1981, с. 108, 115, рис. 85: 10), Поволжя (Калинин, Халиков 1954, с. 116, рис. 37), візантійських провінцій (Papanikola-Bakirtzi 2002, р. 399, no 497a) та ін. Показові й відливка навершя-пташки із ювелірної майстерні в Ярославлі (Сапрыкина 2014, с. 179, 185, рис. 3: 226) та навершя у вигляді пташечки з Любутського городища (Болдин 2007).

Подібне шанобливе ставлення до птахів, зокрема до водоплавних, зрозуміле. Адже у фольклорі багатьох народів орнітоморфний образ використовували божественні сили як варіант їхнього фізичного втілення у світі людей, гуси-лебеді — транспорт Дажбога-Сонця, медіатор життя і смерті, гуска — втілення хаосу, але водночас творець всесвіту, оскільки вона знесла золоте яйце — сонце, а грудочку землі, з якої потім буде створено Землю, часто за велінням Бога-творця, з dna безмежного океану дістала качка. Та й загалом ці птахи — символ очисної сили води, хоч вони водночас пов'язані з перевертництвом. Висиджування ними потомства уособлювало продовження життя, а поява на весні — оживання природи після зими-смерті (Рябинин 1981, с. 55, 58; Рыбаков 1988, с. 587; Кузнецова 1998, с. 55 и след.; Зыков 2014). Тому привіски-птахи були дуже популярними і у фінських племен меря, весь, марі, мурома та спорідненого їм фінно-угорського населення Прикам'я і В'ятки, у названих народів качка та гусак і в наші дні слугують об'єктами поклоніння (Колесникова 2006, с. 136 та ін.).

Наведені матеріали демонструють, що на землях Русі та на суміжних територіях побувала група створених, найімовірніше, неслов'янським населенням або під впливом останнього стилістично близьких пам'яток середньовічної металопластики. Окрім з них потрапляли і на південь Русі, відображаючи економічні та культурні зв'язки з жителями регіону виготовлення й поширення таких речей. Показово, що знахідка, якій присвячено цю роботу, виявлена на сільському поселенні, а не в пункті передбачуваного перебування представників

іноетнічного населення. Привертає увагу і сам факт наявності, попри знищення на селищі основного масиву культурних нашарувань, певної північно-східної вуалі у матеріальній культурі описаної пам'ятки: крім охарактеризованої булавки з нього, як згадано, походять теж одиничні на південноруській території кільцеподібна застібка і піхвовидна підвіска.

Підготовка цієї роботи крім розгляду суто академічних питань змушує поставити ще одну доволі болючу проблему. Пошуки аналогій виявленій на селищі булавці привели до кількох розглянутих в роботі паралелей зі стилістично схожими вухочистками, і в той же час дозволили відзначити наявність трьох набагато ближчих пам'яток металопластики. Ідеться про булавки: майже повний аналог — з птахом з обернутою назад головою, досить схожу — з птахом (вороном?) з прямо поставленою головою і дещо більше віддалену — з хижакком, вид якого визначити важко (рис. 5). Але вони розміщені на ресурсах, пов'язаних із незаконним обігом археологічних предметів.

І в цьому випадку постає проблема, відношення до якої в середовищі професійних археологів сформувалось двояке. Частина фахівців ратує за повне ігнорування пов'язаних з цією сферою матеріалів. Їхні аргументи крім етичних міркувань базуються на поширенні на сайтах з «викопним антикваріатом» низки підробок, обіг яких часто перевершує число справді знайдених археологічних артефактів, а також на відсутності гарантії справжності зазначеної на вказаних ресурсах хоча б загальної географічної прив'язки, оскільки остання часто спотворена, у тому числі і для формування певної «привабливості» тих чи інших територій неофіційного пошуку. В активі названої групи — апелювання до відмови світової науки від результатів, отриманих шляхом практикованих у нацистських таборах смерті експериментів над людьми, протести проти надання виставкових площ державних музеїв для експонування приватних археологічних зібрань тощо.

Водночас стосовно окресленої проблеми має місце й альтернативний підхід, який передбачає проведення виставок приватних колекцій археологічних матеріалів та випуск їхніх каталогів з метою обробки предметів фахівцями з введенням знахідок до наукового обігу, цитування відповідних сайтів і довідкових видань у наукових публікаціях (Рябцева, Дергачёва 2017, с. 365 та ін.) тощо. Як приклад можна навести твердження «не брати до уваги факт існування таких (виявлених з використанням металодетекторів без офіційних досліджень — Авт.) знахідок... для нас є так само недопустимо, як і їх незаконний пошук» та «їх використання допускає окремо від достовірної інформації, проте є обов'язковим» (Мизгін 2019, с. 32).

Слід зауважити, що долучення даних зі згаданих сайтів дійсно суттєво впливає на оцінку ролі й місця софіївсько-борщагівської знахідки.

Рис. 5. Булавки із зооморфними навершнями з інтернет-ресурсів, пов'язаних із обігом рухомих археологічних пам'яток (права знахідка у джерелі запозичення не масштабована)

Якщо в одному випадку ми маємо справу з єдиним у Середньому Подніпров'ї предметом названого кола старожитностей, то з використанням вказаних матеріалів і більш правдоподібного за походженням згаданого вже предмета із Хотянівки потрібно констатувати існування чотирьох виробів з фігурками птахів, простеживши своєрідний культурний імпульс з ареалу побутування цих речей на території Чернігівського князівства: обидві знахідки із зображеннями птахів на вказаних сайтах позиціоновані як виявлені у межах Чернігівської обл., походження булавки з фігуркою неідентифікованого хижака позначене як Брянська обл., тобто теж назване князівство, та й Хотянівка розташована при завершенні шляху вздовж Десни з Чернігова до Києва. Але наскільки коректні ці висновки за умов відсутності гарантії точної фіксації місця походження трьох неофіційних знахідок пояснювати, схоже, зайве, тим більше, що в обох випадках цінність прикраси з софіївсько-борщагівського поселення як історичного джерела залишається високою.

Відтак, підсумувати викладене можна вже сформульованими вище тезами: описана булавка репрезентує яскравий витвір середньовічної металопластики, слугує показником міжетнічних зв'язків на Русі, виступає новим аргументом неординарності досліджуваного поселення та разом з іншими матеріалами північно-східного походження з цієї пам'ятки характеризує її певні особливості.

ЛІТЕРАТУРА

- Болдин, И. В. 2007. Археологические раскопки Любутского городища. *Калужский областной краеведческий музей (online)*. Режим доступа: <http://www.kokm.ru/ru/ekspedizii/arxeo/> (Дата звернення 26 жовтня 2019 р.).
- Готун, І. 2008. Поселення на річці Борщагівка. В: Мазепа, В. (ред.). *Про землю і про людей святошинських: Колективне дослідження*. Київ, с. 30-34.
- Готун, І. А. 2015. Домостроительство в неукрепленных пригородах Киева X—XIII вв. *Гістарычна-археалагічны зборнік*, 30, с. 294-304.
- Готун, І., Моця, О. 1993. З життя киян в часи Батия (новий археологічний факт). *Київська старовина*, 5, с. 77-80.
- Готун, І. А., Петраускас, А. В., Шевцова, Л. В. 1997. Другий сезон охоронних досліджень поселення Софіївська Борщагівка. *Археологічні дослідження в Україні 1993 р.*, с. 36-38.
- Готун, І. А., Казимір, О. М., Шахрай, Д. О. 2015а. Пам'ятка середньовічної металопластики з околиці Києва. *Археологія*, 2, с. 108-115.
- Готун, І. А., Казимір, О. М., Шахрай, Д. О. 2015б. Предмети озброєння та військового призначення з середньовічного поселення Софіївська Борщагівка. *Наукові записки НАУКМА*, 166: Теорія та історія культури, с. 44-54.
- Готун, І. А., Горбаненко, С. А., Сергеева, М. С. 2016. Житло з Софіївської Борщагівки та прояви одного із давніх слов'янських обрядів. *Materialy i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego*, XXXVII, s. 325-332.
- Готун, І. А., Сергеева, М. С., Гунь, М. О. 2017. Маловідома сторінка давньоруського селянського побуту (щодо дерев'яних виробів з Софіївської Борщагівки). *Археологія*, 1, с. 34-44.
- Готун, І. А., Казимір, О. М. 2019а. Нові археологічні дані щодо категорії «простір» у середньовічного селянства півдня Русі. В: Вовкодав, С. М. (ред.). *Фактор простору в історичних дослідженнях: Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Переяслав-Хмельницький, 23 травня 2019 р.* Переяслав-Хмельницький, с. 31-40.
- Готун, І. А., Казимір, О. М. 2019б. Середньовічні селища київських передмість за результатами робіт останніх сезонів. *Археологія і давня історія України*, 1 (30), с. 140-171.
- Гуревич, Ф. Д. 1981. *Древний Новогрудок. Посад — околный город*. Ленинград: Наука.
- Жилина, Н. В. 2006. Рецензия на статью Л. Г. Колесниковой «Связи Херсона-Корсуня с племенами Восточной Европы в домонгольский период». *Херсонесский сборник*, XV, с. 151, 152.
- Звяруга, Я. Г., Краўцевіч, А. К. 1993. Навагрудак. В: Гетаў, В. В. (ред.). *Археалогія і нумізматыка Беларусі*. Мінск: БелЭн, с. 451-453.
- Зыков, С. Н. 2014. Сакральный образ птицы в предметах финно-угорской тематики. *Фундаментальные исследования*, 9, 8, с. 1876-1880.
- Казимір, О. М., Готун, І. А., Терещук, К. О., Грицик, Ю. О., Синиця, Є. В., Гунь, М. О. 2013. Роботи Борщагівського загону Північної експедиції. *Археологічні дослідження в Україні 2012 р.*, с. 200-203.
- Казимір, О. М., Готун, І. А., Бабенко, Р. В., Синиця, Є. В., Шахрай, Д. О., Гунь, М. О., Лозниця, Т. В. 2018. Охоронні дослідження південно-західної частини Софіївсько-борщагівського поселення. *Археологічні дослідження в Україні 2016 р.*, с. 86-88.
- Калинин, Н. Ф., Халиков, А. Х. 1954. *Итоги археологических работ за 1945—1952 гг.* Казань: Таткнигоиздат. Труды КФАН СССР, серия историческая.
- Колесникова, Л. Г. 2006. Связи Херсона-Корсуня с племенами Восточной Европы в домонгольский период. *Херсонесский сборник*, XV, с. 129-150.
- Кузнецова, В. С. 1998. *Дуалистические легенды о сотворении мира в восточнославянской фольклорной традиции*. Новосибирск: СО РАН.
- Кулаков, В. И. 2017. Linkuhnen / Ржевское: раскопки К. Энгеля в 1929 г. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 2 (296), с. 171-187.
- Кучера, М. П., Сухобоков, О. В., Беляева, С. А., Блажевич, Н. В., Горишний, П. А., Смиленко, А. Т., Орлов, Р. С., Иченская, О. В. 1984. *Древнерусские поселения Среднего Поднепровья (археологическая карта)*. Киев: Наукова думка.
- Лавыш, К. А. 2010. Мотив птиц в изделиях художественного ремесла XII—XIII вв., гайденных на территории Белоруссии. *Археологические весты*, 16 (2009), с. 171-178.
- Мельник, К. *Каталог коллекции древностей А. Н. Поль, в Екатеринославе*. Киев: С. В. Кульженко, І.
- Мизгін, К. В. 2019. Знахідки римських монет на Волині: основні категорії та особливості розповсюдження (до проблеми регіонального вивчення). *Археологія і давня історія України*, 1 (30), с. 30-42.
- Мовчан, І. І., Боровський, Я. Є., Гончар, В. М., Писаренко, Ю. Г., Ієвлев, М. М. 2001—2002. *Звіт про археологічні дослідження на пр. Рильському, 5 м. Києва у 2001—2002 рр. (Старокиївська експедиція ІА НАН України)*. НА ІА НАН України, ф. 64, 2001—2002/1а.
- Моця, О. П. 1996. До проблеми заселення середньодніпровського регіону в XIII—XIV ст. В: Коваленко, В. П. (ред.). *Святий князь Михайло Чернігівський та його доба: Матеріали церковно-історичної конференції (м. Чернігів, 1—3 жовтня 1996 р.)*. Чернігів: Сіверянська думка, с. 96, 97.
- Моця, О. П., Козюба, В. К., Шевцова, Л. В. 1993. Дослідження багатопшарового поселення біля с. Софіївська Борщагівка. *Археологічні дослідження на Україні 1992 р.*, с. 99-101.
- Моця, О. П., Готун, І. А., Петраускас, А. В., Осадчий, Р. М., Філюк, О. В. 1998. До вивчення старожитностей Софіївської Борщагівки. *Археологічні відкриття в Україні 1997—1998 рр.*, с. 36, 37.
- Осадчий, Р., Філюк, О. 1999. Поселення великокняжої доби XI—XIII ст. біля с. Софіївська Борщагівка на Київщині. *Vita antiqua*, 1, с. 95-98.
- Павленко, Л. В. 2007. Колекції матеріалів археологічних розвідок. В: Сон, Н. О. (ред.). *Колекції Науковського Інституту археології НАН України. Каталог*. Київ: Академперіодика, с. 287-340.
- Покровская, Л. В. 1995. Булавки с головками сложных форм. *Новгород и Новгородская земля. История и археология*, 9: Материалы научной конференции, с. 181-191.
- Покровская, Л. В. 1998. Новгородские одежные булавки (X—XIII вв.). В: Янин, В. Л. (ред.). *Историческая археология: традиции и перспективы. К 80-летию со дня рождения Д. А. Авдусина*. Москва: Памятники исторической мысли, с. 175-181.
- Покровская, Л. В. 2003. Финно-угорские украшения в Новгороде XIII века. В: Макаров, Н. А., Чернецов, А. В. (ред.). *Русь в XIII веке: Древности темного времени*. Москва: Наука, с. 304-314.

- Рыбаков, Б. А. 1984. *Мир истории. Начальные века русской истории*. Москва: Молодая гвардия.
- Рыбаков, Б. А. 1988. *Язычество древней Руси*. Москва: Наука.
- Рябинин, Е. А. 1981. *Зооморфные украшения древней Руси X—XIV вв.* Ленинград: Наука. Археология СССР. Свод археологических источников, Е 1-60.
- Рябцева, С. С., Дергачёва, Л. В. 2017. Этнокультурная атрибуция серии находок из цветных металлов с территории Республики Молдова и из Украины. В: Толочко, О. П. (ред.). *Культурний шар. Статті на пошану Гліба Юрійовича Івакіна*. Київ: Лаурис, с. 362-376.
- Сапрыкина, И. А. 2014. Ювелирные изделия из раскопок «Рубленого города» Ярославля. *Краткие сообщения Института археологии*, 232, с. 170-188.
- Седов, В. В., 1987. *Ливы*. В: Седов, В. В. (ред.). *Финно-угры и балты в эпоху средневековья*. Москва: Наука, с. 23-34. Археология СССР с древнейших времён до средневековья в 20 томах.
- Седова, М. В. 1981. *Ювелирные изделия древнего Новгорода (X—XV вв.)*. Москва: Наука.
- Седова, М. В. 1997. Украшения из меди и сплавов. В: Рыбаков, Б. А. (глав. ред.). *Древняя Русь. Быт и культура*. Москва: Наука, с. 63-78. Археология с древнейших времён до средневековья в 20 томах.
- Серов, О. В. 1983. *Отчёт об археологических разведках кружка Киевского Дворца пионеров и школьников им. Н. Островского в 1983 г.* НА ІА НАН України, ф. 64, 1983/41.
- Чайка, Р. М. 1993. Розкопки давньоруського городища біля с. Листвин. *Археологічні дослідження в Україні 1991 р.*, с. 131, 132, 174.
- Штыхов, Г. В. 1978. *Города Полоцкой земли (IX—XIII вв.)*. Минск: Наука и техника.
- Штыхов, Г. В., Климов, М. В., Дук, Д. В. 2012. Прикладное искусство, мелкая пластика, сфрагистика в XI—XVIII вв. В: Коваленя, А. А. (ред.). *Полоцк*. Минск: Беларуская навука, с. 456-468.
- Яшаева, Т., Денисова, Е., Гинькут, Н., Залеская, В., Журавлев, Д. 2011. *Наследие византийского Херсона*. Севастополь: Телескоп; Остин: Техасский университет.
- Aspélin, J. R. 1884. *Antiquités du Nord Finno-Ougrien*. V: L'age du fer Antiquités des Provinces Baltiques. Helsingfors: G. W. Edlund; St. Pétersbourg: Eggers et Cie; Paris: C. Klincksieck.
- Katalog... 1896. *Katalog der Ausstellung zum X. archäologischen Kongress in Riga 1896*. Riga: von W. F. Häcker.
- Papanikola-Bakirtzi, D. (ed.). 2002. *Everyday life in Byzantium. An exhibition catalogue*. Athens: Kapon.
- Tautavičius, A. 1996. *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V—IX a.)*. Vilnius: Lietuvus pilys, V.
- Borshchahivka. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 1993 r.*, s. 36-38.
- Hotun, I. A., Kazymir, O. M., Shakh-ray, D. O. 2015a. Pam'yatka seredn'ovichnoyi metaloplastyky z okolytsi Kyyyeva. *Arkheolohiya*, 2, s. 108-115.
- Hotun, I. A., Kazymir, O. M., Shakh-ray, D. O. 2015b. Predmety ozbroynnyy ta viys'kovoho pryznachennyya z seredn'ovichnoho poselennyya Sofiyivs'ka Borshchahivka. *Naukovi zapysky NaUKMA*, 166: Teoriya ta istoriya kul'tury, s. 44-54.
- Hotun, I. A., Horbanenko, S. A., Serhyeyeva, M. S. 2016. Zhytlo z Sofiyivs'koyi Borshchahivky ta pryvayv odnogo iz davnnykh slovyans'kykh obryadiv. *Materiyaly i Sprawozdania Rzeszówskiego Ośrodka Archeologicznego*, XXXVII, s. 325-332.
- Hotun, I. A., Serhyeyeva, M. S., Hun', M. O. 2017. Malovidoma storinka davn'orus'koho selyans'koho pobutu (shchodo derev'yanykh vyrobiv z Sofiyivs'koyi Borshchahivky). *Arkheolohiya*, 1, s. 34-44.
- Hotun, I. A., Kazymir, O. M. 2019a. Novi arkheolohichni dani shchodo katehoriyi «prostir» u seredn'ovichnoho selyanstva pivdnyy Rusi. In: Vovkodav, S. M. (ed.). *Faktor prostoru v istorychnykh doslidzhennyakh: Materialy Vseukrayins'koyi naukovoyi konferentsiyi, m. Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy, 23 travnya 2019 r.* Pereyaslav-Khmel'nyts'kyy, s. 31-40.
- Hotun, I. A., Kazymir, O. M. 2019b. Seredn'ovichni selyshcha kyiv's'kykh peredmist' za rezul'tatamy robit ostannikh sezoniv. *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 1 (30), s. 140-171.
- Gurevich, F. D. 1981. *Drevniy Novogradok. Posad — okol'nyy gorod*. Leningrad: Nauka.
- Zhilina, N. V. 2006. Retseziya na stat'yu L. G. Kolesnikovoy «Svyazi Khersona-Korsunya s plemenami Vostochnoy Yevropy v domongol'skiy period». *Khersonesskiy sbornik*, XV, s. 151, 152.
- Zviaruha, Ja. H., Kračević, A. K. 1993. Navahrudak. In: Hietaū, V. V. (ed.). *Archaeologia i numizmatyka Bielrusi*. Minsk: BielEn, s. 451-453.
- Zykov, S. N. 2014. Sakral'nyy obraz ptitsy v predmetakh finno-ugorskoj tematiki. *Fundamental'nyye issledovaniya*, 9, 8, s. 1876-1880.
- Kazymir, O. M., Hotun, I. A., Tereshchuk, K. O., Hrytskyk, Yu. O., Synytsya, Ye. V., Hun', M. O. 2013. Roboty Borshchahiv's'koho zahonu Pivnichnoyi ekspedytsiyi. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2012 r.*, s. 200-203.
- Kazymir, O. M., Hotun, I. A., Babenko, R. V., Synytsya, Ye. V., Shakh-ray, D. O., Hun', M. O., Loznytsya, T. V. 2018. Okhoronni doslidzhennya pivdenno-zakhidnoyi chastyny Sofiyivs'ko-borshchahiv's'koho poselennyya. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 2016 r.*, s. 86-88.
- Kalinin, N. F., Khalikov, A. Kh. 1954. *Itogi arkheologicheskikh rabot za 1945—1952 gg.* Kazan': Tatknigoizdat. Trudy KFN SSSR, seriya istoricheskaya.
- Kolesnikova, L. G. 2006. Svyazi Khersona-Korsunya s plemenami Vostochnoy Yevropy v domongol'skiy period. *Khersonesskiy sbornik*, XV, s. 129-150.
- Kuznetsova, V. S. 1998. *Dualisticheskiye legendy o sotvorenni mira v vostochnoslavjanskoj fol'klornoy traditsii*. Novosibirsk: SO RAN.
- Kulakov, V. I. 2017. Linkuhnen / Rzhevskoye: raskopki K. Engelya v 1929 g. *Komunikaty Mazursko-Warmińskie*, 2 (296), s. 171-187.
- Kuchera, M. P., Sukhobokov, O. V., Belyayeva, S. A., Blazhevich, N. V., Gorishniy, P. A., Smilenko, A. T., Orlov, R. S., Ichenskaya, O. V. 1984. *Drevnerusskiye poseleniya Srednego Podneprov'ya (arkheologicheskaya karta)*. Kiev: Naukova dumka.
- Lavysh, K. A. 2010. Motiv ptits v izdeliyakh khudozhestvennogo remesla XII—XIII vv., gaydennykh na territorii Belorusii. *Arkheologicheskkiye vesti*, 16 (2009), s. 171-178.
- Mel'nik, K. *Katalog kolleksii drevnostey A. N. Pol', v Yekaterinoslave*. Kiev: S. V. Kul'zhenko, I.
- Myzhin, K. V. 2019. Znakhidky rym's'kykh monet na Volyni: osnovni katehoriyi ta osoblyvosti rozpovsyudzhennyya (do problemy rehional'noho vyvchennyya). *Arkheolohiia i davnia istoriia Ukrainy*, 1 (30), s. 30-42.
- Movchan, I. I., Borov's'kyy, Ya. Ye., Honchar, V. M., Pysarenko, Yu. H., Iyevlev, M. M. 2001—2002. *Zvit pro arkheolohichni doslidzhennya na pr. Ryl's'komu, 5 m. Kyyyeva*

REFERENCES

- Boldin, I. V. 2007. *Arkheologicheskkiye raskopki Lyubut's'kogo gorodishcha. Kaluzhskiy oblastnoy krayevedcheskiy muzey (online)*. Rezhym dostupu: <http://www.kokm.ru/ru/ekspeditsii/ardeol/> (Data zvernennia 31 zhovtnia 2019 p.).
- Hotun, I. 2008. Poselennya na richtsi Borshchahivky. In: Mazepa, V. (ed.). *Pro zemlyu i pro lyudey svyatoshyans'kykh: Kolektyune doslidzhennya*. Kyiv, s. 30-34.
- Gotun, I. A. 2015. Domostroitel'stvo v neukreplennykh prigorodakh Kiyya X—XIII vv. *Gistarychna-arkhealagichnyy zbornik*, 30, s. 294-304.
- Hotun I., Motsya, O. 1993. Z zhyttya kyuan v chasy Batyya (novyy arkheolohichnyy fakt). *Kyiv's'ka starovyna*, 5, s. 77-80.
- Hotun, I. A., Petrauskas, A. V., Shevtsova, L. V. 1997. Druhyy sezon okhoronnykh doslidzhen' poselennyya Sofiy's'ka

va u 2001—2002 rr. (Starokyyivs'ka ekspedytsiya IA NAN Ukrainy). NA IA NAN Ukrainy, f. 64, 2001—2002/1a.

Motsya, O. P. 1996. Do problemy zaselennya seredn'o-dniprovs'koho rehionu v XIII—XIV st. In: Kovalenko, V. P. (ed.). *Suyatyy knyaz' Mykhaylo Chernihiv's'kyi ta yoho doba: Materialy tserkovno-istorychnoyi konferentsiyi (m. Chernihiv, 1—3 zhovtnya 1996 r.)*. Chernihiv: Siverians'ka dumka, s. 96, 97.

Motsya, O. P., Kozyuba, V. K., Shevtsova, L. V. 1993. Doslidzhennya bahatosharovoho poselennya bilya s. Sofiyivs'ka Borshchahivka. *Arkheolohichni doslidzhennia na Ukraini 1992 r.*, s. 99-101.

Motsya, O. P., Hotun, I. A., Petrauskas, A. V., Osadchyy, R. M., Filyuk, O. V. 1998. Do vvychnennya starozhytnostey Sofiyivs'koyi Borshchahivky. *Arkheolohichni vidkryttia v Ukraini 1997—1998 rr.*, s. 36, 37.

Osadchyy, R., Filyuk, O. 1999. Poselennya velykoknyazhoyi doby XI—XIII st. bilya s. Sofiyivs'ka Borshchahivka na Kyivshchyni. *Vita antiqua*, 1, s. 95-98.

Pavlenko, L. V. 2007. Kolektsiyi materialiv arkheolohichnykh rozvidok. In: Son, N. O. (ed.). *Kolektsiyi Naukovykh fondiv Instytutu arkheolohiyi NAN Ukrayiny. Kataloh*. Kyiv: Akadempriodyka, s. 287-340.

Pokrovskaya, L. V. 1995. Bulavki s golovkami slozhnykh form. *Novgorod i Novgorodskaya zemlia. Istorii i arkheologiya*, 9: Materialy nauchnoi konferentsii, s. 181-191.

Pokrovskaya, L. V. 1998. Novgorodskiy odezheny bulavki (X—XIII vv.). In: Yanin, V. L. (ed.). *Istoricheskaya arkheologiya: traditsii i perspektivy. K 80-letiyu so dnya rozhdeniya D. A. Avdusina*. Moskva: Pamyatniki istoricheskoy mysli, s. 175-181.

Pokrovskaya, L. V. 2003. Finno-ugorskiye ukrasheniya v Novgorode XIII veka. In: Makarov, N. A., Chernetsov, A. V. (ed.). *Rus' v XIII veke: Drevnosti temnogo vremeni*. Moskva: Nauka, s. 304-314.

Rybakov, B. A. 1984. *Mir istorii. Nachal'nyye veka russkoy istorii*. Moskva: Molodaya gvardiya.

Rybakov, B. A. 1988. *Yazychestvo drevney Rusi*. Moskva: Nauka.

Ryabinin, Ye. A. 1981. *Zoomorfnyye ukrasheniya drevney Rusi X—XIV vv.* Leningrad: Nauka. Arzeologiya SSSR. Svod arkheologicheskikh istochnikov, Ye 1-60.

Ryabtseva, S. S., Dergachova, L. V. 2017. Etnokul'turnaya atributsiya serii nakhodok iz tsvetnykh metallov s territorii Respubliki Moldova i iz Ukrainy. In: Tolochko, O. P. (ed.). *Kul'turnyy shar. Statti na poshanu Hliba Yuriyovycha Ivakina*. Kyiv: Laurus, s. 362-376.

Saprykina, I. A. 2014. Yuvelirnyye izdeliya iz raskopok «Rublenogo goroda» Yaroslavlya. *Kratkiye soobshcheniya Instituta arkheologii*, 232, s. 170-188.

Sedov, V. V., 1987. Livy. In: Sedov, V. V. (ed.). *Finno-ugry i balty v epokhu srednevekov'ya*. Moskva: Nauka, s. 23-34. Arkheologiya SSSR s drevneyshikh vremen do srednevekov'ya v 20 tomakh.

Sedova, M. V. 1981. *Yuvelirnyye izdeliya drevnego Novgoroda (X—XV vv.)*. Moskva: Nauka.

Sedova, M. V. 1997. Ukrasheniya iz medi i splavov. In: Rybakov, B. A. (ed.). *Drevnyaya Rus'. Byt i kul'tura*. Moskva: Nauka, s. 63-78. Arkheologiya s drevneyshikh vremen do srednevekov'ya v 20 tomakh.

Serov, O. V. 1983. *Otchet ob arkheologicheskikh razvedkakh kruzhka Kievskogo Dvortsia pionerov i shkol'nikov im. N. Ostrovskogo v 1983 g.* NA IA NAN Ukrainy, f. 64, 1983/41.

Chayka, R. M. 1993. Rozkopky davn'orus'koho horodysha bilya s. Lystvyn. *Arkheolohichni doslidzhennia v Ukraini 1991 r.*, s. 131, 132, 174.

Shtykhov, G. V. 1978. *Goroda Polotskoy zemli (IX—XIII vv.)*. Minsk: Nauka i tekhnika.

Shtykhov, G. V., Klimov, M. V., Duk, D. V. 2012. Prikladnoye iskusstvo, melkaya plastika, sfragistika v XI—XVIII vv. In: Kovalenya, A. A. (ed.). *Polotsk*. Minsk: Belarusskaya navuka, s. 456-468.

Yashayeva, T., Denisova, Ye., Gin'kut, N., Zalesskaya, V., Zhuravlev, D. 2011. *Naslediye vizantiyskogo Khersona*. Sevastopol': Teleskop; Austin: ICA of the University of Texas at Austin.

Aspélin, J. R. 1884. *Antiquités du Nord Finno-Ougrien. V. L'age du fer Antiquités des Provinces Baltiques*. Helsingfors:

G. W. Edlund; St. Pétersbourg: Eggers et Cie; Paris: C. Klincksieck.

Katalog... 1896. *Katalog der Ausstellung zum X. archäologischen Kongress in Riga 1896*. Riga: von W. F. Häcker.

Papanikola-Bakirtzi, D. (ed.). 2002. *Everyday life in Byzantium. An exhibition catalogue*. Athens: Kapon.

Tautavičius, A. 1996. *Vidurinis geležies amžius Lietuvoje (V—IX a.)*. Vilnius: Lietuvus pilys, V.

O. M. Kazymir, I. A. Hotun

THE PIN FROM THE SOFIIVSKA BORSHCHAHIVKA

The excavations headed by O. P. Motsya of the settlement on the bank of the river Nyvka in Sofiyivska Borshchahivka in the western suburb of Kiev provided the representative collection, containing a number of items, quite rare, and even unique in the South Rus lands. One of them is the bronze pin with a total length of about 10 cm casted in two-sided form with a top in the form of duck. The researchers consider the pins, as a part of the costume, attributed to the Baltic and Finnish-Ugric population, which surrounded the North Rus lands and partially was a part of the Old Rus state. Initially, through contacts with the latter, these items got to Novgorod and other destinations (in Chersonese, for example, according to experts, such things serve as an indicator of ties with suppliers of northern fur). The pin from the Sofiyivska Borshchahivka settlement obviously represents a further development of the shape of these decorations: in its upper part above three petals with inserted rings there is a three-dimensional figure of a duck with its head pointing back. Analysis of literature allows trace the usage of a small group of similar ear-picks and pins with figures of a rooster, a dog etc. — species that have long been valued by various ethnic groups. The decoration from Sofiyivska Borshchahivka reflects the level of development of medieval metal-plastics, shows the cultural ties (especially along with other items presented on the site which tend to the specified region), acts as an indicator of both the high well-being of the population of medieval settlement structures and not yet exhausted information opportunities of the latter.

Keywords: pin with ornithomorphic top, Sofiyivska Borshchahivka, medieval metal-plastics, settlement, costume, cultural ties, Kyiv Rus.

Одержано 29.11.2019

ГОТУН Ігор Анатолійович, кандидат історичних наук, науковий співробітник, Інститут археології НАН України, пр. Героїв Сталінграда, 12, Київ, 04210, Україна.

HOTUN Ihor, Candidate of Historical Sciences, Research Officer, the Institute of Archaeology NAS of Ukraine, Heroiv Stalingrada ave., 12, Kyiv, 04210, Ukraine. ORCID: 0000-0002-9285-5107; e-mail: ihor_hotun@iananu.org.ua.

КАЗИМІР Олександр Миколайович, молодший науковий співробітник, Інститут археології НАН України, пр. Героїв Сталінграда, 12, Київ, 04210, Україна.

KAZYMIR Alexandr, Research Assistant, the Institute of Archaeology NAS of Ukraine, Heroiv Stalingrada ave., 12, Kyiv, 04210, Ukraine. ORCID: 0000-0001-8671-7077; e-mail: oleksandr_kazymir@iananu.org.ua.